

Riik ja rahvas: elanikkonna poliitiline kompetentsus

Andrus Saar (RiTo 1), Sotsiaal- ja Turu-uuringute firma Saar Poll

Et suurendada Riigikogu liikmete informeeritust ning vastuvõetavate seaduste kooskõla elanikkonna seisukohtadega, on Riigikogu Kantselei alates 1996. aastast tellinud regulaarselt sotsioloogilisi uuringuid. Tänu sellele on meil võimalus vaadelda elanikkonna poliitilise kultuuri muutumist ja kujunemist pikemaajalises perspektiivis. Taoline tagasiside muudab riikluse ülesehitamise efektiivsemaks, sest võimaldab osutada probleemidele, mis sellises keerukas protsessis paratamatult tekivad. Poliitilise kultuuri kujunemist käsitleme järgmiste faktorite kaudu:

1. milline on inimeste informeeritus sotsiaalsetest institutsioonidest ning soov/soovimatus lisainfot hankida (informeerituse aspekt);
2. kuivõrd on inimesed kokku puutunud erinevate sotsiaalsete institutsioonidega ja milliste tegevuste kaudu avaldub elanikkonna poliitiline aktiivsus (praktika aspekt);
3. kuidas inimesed hindavad endi kui subjektide osa ühiskonna juhtimisel protsessides (piiride tunnetamine, rahulolu/rahulolematuse olemasolevate võimalustega – projektiivne aspekt).

Avalik arvamus ja poliitiline kultuur

Avaliku arvamuse uuringute tulemuste kaudu saame ettekujutuse poliitilise kultuuri kujunemisest. Ühest diagnoosi poliitilise kultuuri seisundile anda ei õnnestu, sest see sõltub hindamise alusest. Ühiskonna mudelist sõltuvalt kujunevad ka hindamise kriteeriumid. Eestis on üldtunnustatud kaks üheaegselt toimivat kriteeriumi: demokraatia ja turumajandus. Küsimus on selles, kuidas kumbagi elementi interpreteerida. Näiteks, kuivõrd oluliseks peetakse demokraatliku elukorralduse puhul elanikkonna informeeritust või turumajanduse puhul sotsiaalse faktori ja riigi rolli sotsiaalsete suhete reguleerijana jms.

Seetõttu osutub avaliku arvamuse uuringute tulemuste ühest mudelist lähtuv interpreteerimine välistatuks. Pigem osundame mõningatele erinevatele võimalustele. Meie poolt esitatav ülevaade viitab teatud interpreteerimiskoodidele ja probleemidele. Just kaasamõtlemisele, analüüsile ning diskussioonile käesolev kirjutis kutsubki. Autor lähtub eeldusest, et üleminekuühiskonnale on kasulik elanikkonna kõrge poliitiline kultuur, mille nurgakiviks laialdane informeeritus ja aktiivne poliitiline praktika.

Valdav osa Kesk- ja Ida-Euroopa uusdemokraatiatest tunnistab ning püüab järgida liberaalse demokraatia, aga ka liberaalse turumajanduse põhimõtteid. Sellest annab tunnistust pea kõigi antud kategooriasse kuuluvate riikide kaasamine Euroopa Liiduga ühinemisläbirääkimiste protsessi. Tihtipeale liberaalset demokraatiat ja liberaalset turumajandust kui mõisteid ei defineerita või osutuvad definitsioonid hägusteks ehk sellisteks, mis läänemaailmas kehtisid aastakümneid tagasi, kuid tänaseks päevaks on end ammendanud või muutunud anakronismiks maailma globaliseerumise arengute taustal, mõnikord aga kujutavad endast praktikas rakendamatuid mõisteid.

Poliitilise kultuuri üks olulisi komponente on inimeste teadlikkus oma õigustest, mis tähendab arusaamist sellest, kuidas peamised sotsiaalsed ja poliitilised institutsioonid peavad kodanikega käituma, milliste reeglite, avaliku käitumise vormide kaudu peaksid kommunikatsioon, suhtlemine ja asjaajamine toimuma.

On loogiline, et teadlikkus, informeeritus oma õigustest on reeglina suurem uutes kui vanades demokraatiates. Vanades demokraatiates on liberaalsed käitumisnormid saanud igapäevaelu enesestmõistetavaks osaks.

Kesk- ja Ida-Euroopa riikide elanikel eksisteeris enne pöördelisi muutusi arvamus, et demokratiseerimine toob endaga kaasa kõik head tagajärjed, kaasa arvatud majandusliku heaolu. Sellest annavad tunnistust lugematud rahvusvahelised võrdlevad sotsioloogilised uuringud (Gijssberts 1987–1996, 1999; Barnes, Simon 1998).

Tegelikud muutused aga näitasid, et demokratiseerimine ei too iseenesest kaasa majanduslikku heaolu. Need nähtused kuuluvad erinevatesse kategooriatesse, mis teatud asjaolude kokkulangemisel võivad üksteist toetada, kuid ei pruugi seda teha.

Paljud demokraatia arengud, mis ühiskonna normaalse, evolutsioonilise arengu korral oleksid vabalt saavutatavad, võivad üleminekuühiskondades problemaatiliseks muutuda ühe lisafaktori, nimelt vaesuse tõttu.

Rõhutatud suundumus heaolule teeb Kesk- ja Ida-Euroopa riikide mitmedki arengud problemaatiliseks, sest areenile on ilmunud uus vaeste inimeste kiht. Üldised sotsiaalsete õiguste nõudmised võivad minna vastuollu indiviidi fundamentaalsete avalike õigustega. Viimaste puhul toimub astmeline tasalülitamine, sest teatud grupi, gruppide (pensionärid, töötajate grupid nagu riigiametnikud jms) huve hakatakse eelistama indiviidi huvidele.

Taoliste moraalsete printsiipide nagu seaduse kasutamise universaalsus (sõltumata isikute sotsiaalsest taustast, staatusest jms), kodanike õiguste austamine, võrdsus seaduse ees, võimu, autoritaarsuse piiramine – selliste väärtuste aktsepteerimine näitab inimese võimet, soovi saada iseseisvaks ja olla avatud muudatustele. Orientatsioon sotsiaalsele korrale tähendab seotust selliste normidega nagu autoritaarsus ja kohustus, kuid samas tähendab see ka grupi heaolu ja indiviidi autonoomia vastandamist. Taoline orientatsioon rõhutab eelkõige grupi, aga mitte indiviidi vastutust.

Demokraatia kujutab endast kodanike õigust hääletada ja luua poliitilisi ühinguid, liite. Seda peetakse vältimatuks osaks kõigis liberaalsete õiguste reas. Just nimelt selles aga peitub seos liberalismi ja demokraatia vahel. Liberaalne demokraatia tunnustab inimest sellega, et annab inimestele õigused ja samas ka kaitseb neid õigusi. Liberaalne demokraatia ja kapitalism on ühe ja sama nähtuse kaks eri külge, sest majanduse areng annab inimestele võimaluse individuaalseks autonoomiaks.

Tänapäeval ilmneb väga huvitav paradoks: liberaalse demokraatia normid on universaalsed, kuid see ise on suures osas piiratud rahvusliku riigiga. Liberaalne demokraatia tähendab

esindatuse süsteemi. See on juhtimise vorm, mida iseloomustavad regulaarsed valimised, valikute tegemised, õigus asutada assotsiatsioonid. Sellisel viisil defineerituna mõistetakse demokraatiat tavaliselt kui pluralismi ja erinevate, vastuoluliste huvide esindatust.

Tingimustes, millistes toimub ühiskonna tavapärase moderniseerimine ja kus ühiskond on suhteliselt stabiilne, võib poliitiline legitiimsus sõltuda teatud mõttes vaid traditsioonilisest sümbolismist. Keegi ei tunne muret, mis toimub eesriide taga. Teatud laadi patronaazh, korrupsioon võivad saada poliitilise juhtimise üheks osaks, kõigi poolt aktsepteeritud käitumisviisiks. Maksustamisseadused, reeglid jms, mida kasutatakse riigiparaadi ülalpidamiseks, võidakse vastu võtta ilma, et avalikkus saaks teada, kuhu kogu raha läheb. Seda enam on taoline areng võimalik tingimustes, kus elanikkonna ja võimalolijate poliitiline kultuur ei ole piisavalt arenenud.

Liberaalse demokraatia printsiibi rakendumise puhul peaks eksisteerima kontroll, kuid see ei pruugi tavapärase praktika järgi olla tõsine. Kõik oleneb sellest, kui avatud, läbinähtavad on võimuorganid või kui avatuks nad (ka parlament) valitsemist soovivad teha. Juhtivaks jõuks, kes seda otsustab, võib kujuneda kas fraktsioon, poliitiline partei või mõni grupeering. Seda on avalikkusel raske määratleda, kes tegelikult kulisside taga tegevust dirigeerib, koordineerib.

Eesti taasvabanenud ühiskond on väga kiirete muutuste protsessides. Kuivõrd elanikkond suudab neid jälgida ja järgida, kuivõrd eliit suudab toime tulla oma rollidega suhetes rahvaga. See on järgneva käsitluse teema.

Elanikkonna informeeritus

Demokraatlikku ühiskonda ülesehitava riigi edukuse üheks eelduseks on elanikkonna informeeritus oma õigustest, eelkõige oma kodanikuõigustest. Uuringute tulemused (siin ja edaspidi viidatakse sotsiaal- ja turu-uuringute firma Saar Poll andmetele aastatest 1996–1999, mille on tellinud Riigikogu kantselei) näitavad, et üks kolmandik täiskasvanud elanikkonnast (15–74 aastased) väidab end olevat suhteliselt hästi informeeritud kodanikuõigustest (vt graafik 6). Loogiline oleks arvata, et mida kauem inimesed elavad taasiseseisvunud Eestis, seda enam peaksid nad olema informeeritud oma õigustest. Paraku näitavad uuringud, et tegu on vastupidise tendentsiga. Informeeritus on nende aastate jooksul langenud nii eestlaste kui ka mitte-eestlaste seas. Eestlased on võrreldes mitte-eestlastega mõnevõrra teadlikumad oma kodanikuõigustest. Mitte-eestlaste informeerimatus võib olla ja on ühiskonna arengu aspektist problemaatiline (4/5 küsitletuist on halvasti informeeritud). Informeerimatus võib sünnitada ebakindlust ning vastuvõtlikkust infoallikatele, mis ei ole Eesti jaoks kasulikud. Eestlaste vähest informeeritust võib pidada mõnevõrra loomulikuks, sest elatakse riigis, kus eestlaste huvid peaksid olema kaitstud. Kui Eesti oleks välja kujunenud traditsioonidega demokraatlik riik, siis ei kujutaks elanikkonna madal informeeritus oma õigustest erilist probleemi, sest kodanikuõigused on n-ö sünnipäraselt teada igal kodanikul. Ühiskonna puhul, mis alles rajab teed demokraatlikule ühiskonnakorraldusele (valimised, sõnavabadus jms, mis on Eestis tagatud, ei ole demokraatia ainsad atribuudid), tuleb inimeste informeerituse taset hinnata liiga madalaks.

Informeerimatus võib endaga kaasa tuua mitmeid probleeme, näiteks madala kodanikuaktiivsuse. Inimesed ei oska, ei tea, ei julge oma õiguste eest seista.

Inimeste hinnangud oma teadmistele on subjektiivsed ning sõltuvad ka aktuaalsetest sündmustest. Lisaks üldisele hinnangule oma informeeritusest tuleb teada ka seda, kuivõrd on elanikkond informeeritud konkreetsetest kodanikuõigustest. Siinkohal ei mööda me mitte alati rangelt mõttes kodanikuõigusi, vaid lähtume laiemast kontekstist, mis sisaldab ka informeeritust protseduurilise demokraatia kohta.

Küsitlustulemuste põhjal saab väita, et mitte ainult üldine informatsioonifoon, vaid ka aktuaalsed poliitilised sündmused ja meedia määratlevad inimeste vastuste sisu. 1996.–1999. aastatel korraldatud uuringud näitasid et valimiste eel ja vahetult pärast seda on inimesed märksa enam informeeritud sellest, et neil on olemas valimisõigus. Mida kaugemale jäävad valimised, seda enam hakkab osa elanikkonnast ära unustama ühte oma põhiseaduslikku õigust. Valimised suurendavad inimeste poliitilist aktiivsust tervikuna ja ka värskendavad teadmisi nende õigustest (vt graafik 3).

Näiteks õigus osaleda kas kohalikel või Riigikogu valimistel. 1996. aastal võrreldes 1997. aasta küsitlusega, oli mitte-eestlaste seas märksa rohkem neid, kes väitsid olevat endal õiguse osaleda kohalike omavalitsusorganite valimistel. Septembris 1996 olid just ettevalmistused valimisteks. Aasta hiljem oli aga osa mitteestlasi valimisõiguse juba unustanud. Sarnane areng leidis aset ka 1999. aastal.

Valimistega seoses tuleb ilmsiks küllalt imelik situatsioon. Vaid 2/3 eestlastest väitis endal olevat õiguse osaleda Riigikogu valimistel (kui välja arvata alla 18-aastased inimesed, kel puudub valimisõigus, saab suhtarv mõnevõrra suurem). Tegelik osavõtt valimistest väheneb järjekindlalt pea igade valimistega ning osavõtuprotsent 1999. a kohalike omavalitsusorganite valimistest langes juba alla 50%. Traditsioonidega demokraatlikus riigis ei kujutaks selline olukord väga tõsist probleemi, sest inimesed annavad endale aru, et nad delegeerivad oma õiguse teistele ning aktsepteerivad reaalseid valikuid või teisalt – inimesel on õigus mitte olla *homo politicus*. Meie ühiskonnas kujutab taoline suhtumine aga tõsist probleemi, sest riigi ülesehitamise käigus on vajalik, et võimalikult suur osa elanikkonnast osaleks aktiivselt poliitilises protsessis.

Me võime küsimust vaadelda ka praktilisest aspektist: kas inimestel üldse on olnud vajadust olla kursis seadusandlusega. Küsitlustulemused näitavad, et umbes pooltel küsitletutest ei ole seda praktiliselt vaja läinud. Kui institutsioon, mille poole inimene pöördub, lahendab probleemid valutult, siis pöörduja ei pruugi tunnetada, et tal läinuks vaja seadusandlikke teadmisi.

Kodanikuõigustest informeerituse kõrval on vajalik teada, kuivõrd on inimesed informeeritud valitsevate institutsioonide tegevusest. Informeeritus nende tegevusest võimaldab inimesel kokku puutuda mitte ainult demokraatia protseduuriliste aspektidega, vaid ka ülddemokraatlike põhimõtetega, mida institutsioonid rakendavad igapäeva-tegevuses. Küsitlustulemused näitavad, et enim ollakse informeeritud viiest institutsioonist: kohalikul

omavalitsusorganid, president, peaminister ja valitsus ning Riigikogu (vt graafik 1). Kuid üldine informeerituse tase jääb siiski liiga madalaks.

Eestlaste informeeritus on kolmandiku võrra suurem kui mitte-eestlastel. Trendiuuring näitab, et kolme institutsiooni puhul on see järjepidevalt kasvanud. Nendeks on peaminister, oma valimisringkonnast valitud riigikogu liikmed ja kohalikud omavalitsused. Informeerituse kasv viimase institutsiooni puhul on märkimisväärne, sest see annab lootust demokraatia baasi laienemisele n-ö demokraatia rohujuure tasandil. Teine oluline moment seisneb Riigikogu liikmete tegevuse suuremas tundmises. Taoline aspekt on mõjub positiivselt võimuesindajate suurema vastutustunde kasvule.

Kui vaadelda inimeste informeeritust sotsiaalsete institutsioonide tasandil, siis näeme, et 1996ndast aastast alates on see järjekindlalt kasvanud. See loob hea eelduse kompetentse kodanikkonna tekkeks.

Demokraatias on olulised kaks osapoolt: ühelt poolt inimeste õigus osaleda valimistel ning õigus olla valitud. Kuid demokraatia ei realiseeru ainult antud põhimõtte rakendamisega, vaid ka valitud ametiisikute, erakondade jms aruandlusega valijate ees. Just selles kontekstis on oluline märkida Riigikogu liikmete tegevuse suuremat avalikustamist. Kahjuks on nende inimeste arv, kes on sellest tegevusest hästi informeeritud, veel väga väike, kuid arengutendents väärrib positiivset rõhutamist.

Kahjuks on informeeritus Riigikogu fraktsioonide ja komisjonide tööst. väga väike. See kujutab endast nukrat tendentsi, kuigi ka siin võib täheldada olukorra paranemist. Just seal tehakse ära peamine seadusandlust ettevalmistav töö. Selle töö tulemused peaksid olema senisest enam avalikustatud ning kujutama diskussiooniatmet ühiskonna jaoks. Paraku aga on senine avalikustamine olnud liiga nõrk.

Informeeritust võib vaadelda ka teisest aspektist: kas elanikkond on üldse huvitatud sellest, et olla paremini teavitatud institutsioonide tegevusest. Võib-olla on meie soovid vastuolus elanike tegelike vajadustega? Kui jah, siis mida võiks ette võtta juhul, kui lähtutakse kontseptsioonist, mille kohaselt elanikkond peaks olema kompetentne ühiskonnaelus osaleja.

Avaliku arvamuse uuringud näitavad, et inimeste hulk, kellel on vajadus olla paremini informeeritud on suurem kui nende inimeste hulk, kes seda tegelikult on (vt graafik 2). Taas tuleb tõdeda, et inimesed vajavad eelkõige teavet selle kohta, mis toimub nende lähikeskkonnas, kohaliku omavalitsuse territooriumil. Järgnevalt väärtustatakse teavet, mida saab vabariigi tippinstitutsioonide tegevuse kohta. Ülejäänud sfäärid ei ole elanike jaoks sedavõrd olulised, sest kokkupuude nendega on tunduvalt harvem.

Viimase kahe aasta jooksul on huvi kohalike omavalitsusorganite, valitsuse ja Riigikontrolli tegevuse vastu märgatavalt suurenenud. Ülejäänud institutsioonide puhul muudatusi ei ole toimunud.

Seni käsitlesime nende inimeste arvamust, kes leidsid, et neil on küllalt suur vajadus olla informeeritud institutsioonide tegevusest. Kuid eksisteerib ka neid inimesi, kes ei pruugi üldse olla informeeritud. Näiteks 1997. aasta maikuu küsitlus näitas, et ühiskond koosneb umbes 1/5 ulatuses neist inimestest, kel puudub selleks vajadus. Erinevate institutsioonide puhul on need suhtarvud erinevad. Kõige vähem on neid, kes ei soovi olla rohkem informeeritud kohaliku omavalitsuse tööst (12%). Demokraatia n-ö rohujuure tasandil väljendub eelkõige kohalikul tasandil. 14–16% elanikest ei soovi rohkem infot saada presidendi, peaministri, valitsuse ja Riigikogu kohta. Ülejäänud institutsioonide puhul küünib mittehuvitatute osakaal juba üle 20%.

Küsitlustulemused näitavad ka seda, et ühelt poolt ei ole inimesed hästi informeeritud Riigikogu fraktsioonide ja komisjonide tööst, samas nende inimeste arv, kes ei soovigi olla sellest paremini informeeritud, on samuti suur (26%). Siit tuleneb selge vajadus tunduvalt parendada nende institutsioonide tegevuse kohta käiva informatsiooni kvaliteeti, aga ka selle mahtu.

Küllap asjaolu, et seni on komisjonide ja fraktsioonide tegevus olnud ajakirjanduses vähe käsitletud teema, tingib inimeste vähese informeerituse ning soovi olla paremini teavitatud. Teavitamise protsessis saaks käivitada diskussioone ühiskonna jaoks vajalikel teemadel.

Kui on tehtud kindlaks, et on vaja inimesi paremini informeerida (eelkõige seadusandlik korraldus), siis kellel peaks elanikkonna arvates see kohustus lasuma? Küsitluste tulemused näitavad, et väga olulisi muudatusi allikate osas, kes peaksid inimesi informeerima, viimase pooleteise aasta jooksul praktiliselt ei ole. Informeerimine on kas inimese enda asi või kohaliku omavalitsusorgani kohustus – toimusid muudatused nendes suhtarvudes. Nimetatud allikate osakaalu suurenemine oli aga tingitud valimiseelsest situatsioonist.

Enim oodatakse infot kohalike omavalitsusorganitelt, eelkõige nemad peavad inimesi informeerima. See on ka täiesti loogiline, sest lokaalvõimud asuvad inimestele kõige lähemal. Küllalt olulist rolli peaksid elanike arvates mängima ka keskvõimuorganid, valitsusasutused.

Poliitilise kultuuri üheks indikaatoriks on konkreetne poliitiline tegevus ja selleks valmisolek. Uuringute tulemuste põhjal saab sedastada, et inimeste poliitiline aktiivsus on 1996. aastaga võrreldes paljudes valdkondades suurenenud (vt [graafik 4](#)). Ühe aasta jooksul on 30% inimestest käinud oma asju ajamas kohalikes võimuorganites, kuid suurem osa ei ole seda teinud. Teised tegevused on aga veelgi harvem esindatud. Reaalset aktiivsust võib hinnata kas keskmiseks või madalaks. Kuid inimeste soov tulevikus midagi ette võtta on kahe viimase aasta jooksul oluliselt kasvanud (vt [graafik 5](#)); vaid ühe tegevuse puhul – osalemine protestimarsil – on potentsiaalne aktiivsus vähenenud. Potentsiaalne soov on oluliselt väiksem praktilisest realisatsioonist. Suurim erinevus väljendub järgnevates tegevustes: käia kohut, kaitsta oma õigusi kohtus ja pöörduda Riigikogu poole, astuda mõne erakonna liikmeks. Kui kahe viimati nimetatud tegevuse puhul inimene ei vaja praktiliselt mingeid majanduslikke ressursse, siis kohtus käimine võib osutada vaeses ühiskonnas üle jõu käivaks. Sellest tulenevalt on selle tegevuse puhul n-ö realisatsiooni ja potentsiaali vahel suurim erinevus.

Poliitilist kultuuri määratleb suurel määral inimeste võimalus /kasvõi teoreetiliselt/ mõjustada institutsioonide tegevust.

Paraku tuleb nentida, et enamus inimesi tunnetab, et tal puudub vähimgi võimalus juhtivaid institutsioone mõjustada (vt graafik 7). See on seostatav ühelt poolt inimeste suhteliselt madala informeerituse tasemega, ning ka seni kehtiva valimisseadusega, mis ei võimalda üleminekuühiskonnas valijaskonnal tunda end täievolilise kodanikuna, sellena, kes tõepoolest valib ning teisalt, kellel on õigus nõuda valitavalt aruandlust oma tegevusest. Senine parteiline valimismudel, kus puudub aruandluskohustus ja vastutus, ei sobi hästi üleminekuühiskonda. Sellest annavad tunnistust ka küsitlustulemused, mille järgi 4/5 küsitletuist leiab (välja arvatud kohalik omavalitsusorgan), et inimene ei saa mitte mingil kombel valitsevaid institutsioone mõjustada. Meeldiva tendentsina võib välja tuua, et vähemalt kohaliku elu tasemel tunnevad inimesed end olevat tunduvalt rohkem peremehed.

Poliitilise kompetentsuse aspektist on elanikkond viimastel aastatel muutunud märksa kompetentsemaks ja paljuski ka poliitiliselt aktiivsemaks, kui valimistest osavõtt kõrvale jätta. Samas ei saa väita, et sellega oleks kaasnenum suurenenud vajadus saada täiendavat infot riigivõimuorganite kohta. Teisalt annab inimeste suurem osalemine poliitilises tegevuses (ka asutustesse märgukirjade kirjutamine kujutab endast laiemas plaanis poliitikat, oma õiguste realiseerimist) lootust aktiivsuse kasvule. Kui interpreteerime neid tulemusi valimisaktiivsuse näitajatena, siis tuleb sedastada, et poliitiline aktiivsus ja kompetentsus ei too kaasa suuremat osalust valimistel. Viimase tagab suurem tagasiside võimuorganite ja elanikkonna vahel. See jätab aga ilmselgelt soovida, sest inimeste võimalused riigivõimuorganite mõjustamiseks on ilmselgelt väikesed. Mida kompetentsem on inimene poliitikas, seda enam ta soovib, et tema hääl kaasataks otsuste tegemise protsessi. Elanikkonna suurem teadlikkus on tõstnud ka tema nõudlikkust. Siit kooruvad seadusandliku organi jaoks uued ülesanded, kuidas ületada tekkinud lõhet.

Graafik 1

Graafik 2

Graafik 3

Graafik 4

Graafik 5

Graafik 6

Graafik 7

Kasutatud kirjandus

Gijsberts, M. (1999) The Legitimation of Inequality in State–Socialist and Market Societies, 1987–1996; Thesis.

Barnes, S. H., Simon, J. (1998) (eds). The Postcommunist Citizen. Budapest.